

Kapitel 7

Hjemkomst

Det blev ikke den hjemkomst, jeg havde håbet på efter så mange år hjemmefra. Jeg havde ikke gaver og penge med til alle.

»Daoud er vendt hjem«, hørte jeg nogle mænd sige, da jeg gik forbi grupper, der var forsamlet rundt omkring. Jeg nikkede til dem, men det virkede ikke, som om det var tidspunktet for smil og glade hilsner.

Jeg gik ind i min families indhegning, hvor et æsel, flere geder og nogle høns betragtede mig. Min far befandt sig i den modsatte ende af landsbyen sammen med nogle andre mænd og mine brødre. Jeg fik øje på min mor under halvtaget på køkkenhytten. Hun var sammen med min søster Aysha og flere andre kvinder fra landsbyen, de sørgede alle sammen. Min mor var kommet til at se meget gammel ud. Hendes hår var mat af jorden, der symboliserede sorg. Hun havde mørkt tøj på og havde et mørkt sjal over sit gamle hoved. Hun fik øje på mig og græd med hovedet i hænder-

ne, som om det var endnu mere sørgeligt for hende, at jeg kom hjem på sådan et tidspunkt.

»*Fatah*,« fik hun fremstammet, hvilket er den hilsen, man bruger, når man sørger.

»*Fatah*,« svarede jeg. Jeg stod et stykke fra hende. Vi fulgte traditionen og rørte ikke ved hinanden eller omfavnede hinanden. Hun forsøgte at sige noget, men begyndte igen at græde med hovedet i hænderne eller begravet i sjalet. Vi havde mistet op mod tyve fætre og kusiner i dagene forinden, og hver eneste af dem havde været som en søn eller datter for min mor. Inden for stammelivet bliver fætre og kusiner betragtet som lige så nære familiemedlemmer som sønner og døtre, og i tider med så massive tab føles det næsten som en fysisk smerte. Alene i denne lillebitte landsby var tre børn og deres mor blevet dræbt, da det hvide Antonov-fly kom forbi. Seks ud af 50 huse var brændt ned. Disse nyheder, som jeg allerede havde fået én gang, blev genfortalt af kvinderne, mens jeg stod med bøjet hoved vendt mod min mor.

De gennemgik alle dødsfald: Hvordan det var sket, hvad der nu ville ske med familien og alle de gode ting, der var at sige om hver af de dræbte. Det er godt at mindes de døde på dette tidspunkt, for efter sørgeperioden vil alle billeder og andre minder om personerne blive fjernet. Tøjet vil blive givet videre til en landsby langt væk. Fortid er fortid. Der er for megen død i landet uden læger til, at man kan gøre det på nogen anden måde.

Jeg hørte nogen løbe og så Ahmed komme gennem indhegningen. Mod traditionerne for adfærd under en sørgeperiode og sikkert også hans egne intentioner smilede han, da han greb min hånd og gav den et hårdt klem.

»Daoud,« sagde han, »fatah. Det er altså rigtigt nok – du er kommet tilbage.«

»Fatah,« svarede jeg og forsøgte at lade være med at smile.

Han trak mig hen i solen og væk fra kvindernes lave stemmer. Han kendte hele min historie, hver eneste detalje i hvert eneste job og hvert eneste fængselsophold, hver eneste af de gange, jeg med nød og næppe var sluppet væk med livet i behold. Det var vanvittigt at tro, at jeg kunne fortælle ham noget nyt. Gederne og familiens æsel kom hen til ham for at gumle lidt i hans tøj, mens han snakkede.

Ahmed så ældre, men godt ud. Han tog sig nu af flere familier, som havde mistet sine forsørgere.

»Lad mig føre dig hen til Far,« sagde han efter vores korte besøg. Jeg hilste igen på min mor og søster og de andre kvinder, og han førte mig ind i landsbyen med sin lange arm slynget om mine skuldre.

Her følte jeg mig hjemme. Jeg havde følt mig som en fremmed i Darfur, selv i min gamle landsby. Det havde følt sig, som om jeg kom fra en anden verden, men Ahmeds arm om min skulder symboliserede min hjemstavns kærlighed og ømhed.

»Det er virkelig, virkelig godt at se dig, Daoud,« sagde Ahmed mange gange. Jeg fortalte ham, at sheiken havde sendt hilsner til hele familien og havde advaret om, at et angreb var nært forestående.

»Ja, jeg tror, at vi vil blive angrebet om ganske få dage,« sagde Ahmed. »Ikke i morgen, men umiddelbart derefter. Vi er næsten helt klar til at flytte folk ud. Du kan hjælpe til med at flytte nogle af dem, hvis du har lyst.«

»Selvfølgelig,« svarede jeg.

Vi gik hen imod en gruppe ældre mænd, der sad og snakke-
kede under et gammelt træ.

»Fatah,« sagde jeg den til ældste, som var min far. Han
var i 80'erne, hvilket er en usædvanligt høj alder her i lan-
det. Han støttede sig op ad sin hyrdestav, åbnede sine arme
og gav mig et stort knus.

»Fatah,« hviskede min far mod mit hår. »Nu er du altså
kommet hjem efter alle dine eventyr,« sagde han. »Vi har jo
fået meget at vide om verden og dens fængsler ved at følge
med i nyhederne om dig,« drillede han godmodigt.

»Himlen være lovet, at du er kommet helskindet hjem,
men jeg tror, at du er kommet hjem til endnu flere proble-
mer,« sagde han. »Må Gud holde hånden over dig.«

De andre mænd stod klar til at trykke min hånd og
omfavne mig. Vi talte sammen i en times tid, hvorefter jeg
gik ud for at finde Ahmed, som var taget videre for at fort-
sætte sine forberedelser. Jeg fandt ham stående foran sin
families hytte, hvor han talte med over 20 mænd i alderen
35-45 år. De lagde planer om at evakuere de gamle og de
små børn i landsbyen i de kommende to dage. Da de også
talte om at gøre våbnene klar, spurgte jeg Ahmed, hvad
gruppen havde tænkt sig at gøre.

»Vi skal forsvare landsbyen,« sagde han. »Vi bliver alle
sammen i byen og forsinker angrebet, hvis det sætter ind,
før alle er ude af byen. Det er det, vi er trænet til at gøre, og
det er du ikke.«

Han fortalte mig, at de fleste af landsbyens yngre mænd
allerede havde sluttet sig til oprørsgrupperne. Flere selvbe-
staltede forsvarsgrupper fra andre landsbyer holdt sig klar

oppe i bjergene og kunne tilkaldes, hvis det blev nødvendigt.

I gamle dage havde sultanen i et bestemt område en stor krigstromme. Nogle af dem eksisterer faktisk stadig. De er så store, at ti mænd kan tromme på dem samtidig med meget store køller. Lyden fra denne tromme – som jeg hørte mindst én gang som barn – rejser tværs over ørkenen over en distance, der svarer til to eller tre dages gåtur til fods. Når skyerne hænger lavt i regntiden, kan trommen høres endnu længere væk. På denne måde vidste alle landsbyerne i sultanens område, at der var et ulykkeligt problem, som skulle løses med kamp. Sultanen ville sende repræsentanter ud til omdaerne, og landsbyernes sheiker ville tale med omdaerne for at høre seneste nyt og høre om strategien. Problemet kunne f.eks. være, at nogle arabere havde stjålet nogle stykker kvæg og nægtede at betale for dyrene. Der var ikke nogen domstol at gå til, så der skulle udspille sig et slag på en aftalt kampplads. Som sagt foregik det langt væk fra kvinder og børn.

Vi drenge gik ud for at finde de stærkeste hankameler i området, så vores fædre og storebrødre red på de bedste dyr under kampen. Geværer og sværd hang og dinglede fra deres sadler, når de forlod landsbyen uden at informere eller trøste kvinder og børn. Kamelerne vidste, hvad der skulle ske, og skar tænder så højt, at det kunne høres i hele landsbyen. Lyden af ængstelige og ophidsede kameler var en velkendt lyd før et slag, mens hylene fra de jamrende kvinder var den lyd, man forbandt med mændenes hjemkomst. Nyheden om, hvordan slaget var gået, og hvem der var faldet, nåede frem til landsbyen, længe før de udmattede kameler og de

ligeså udmattede mænd kom traskende ind i byen. De mænd, der havde overlevet slaget, delte sig op og tilbragte op mod to uger hos enkerne og deres familier, så kvinderne havde selskab og igen og igen kunne høre historien om det, der var sket. Sådan blev deres afdøde mænd æret og mindet. Med tiden blev enken måske kone nummer to for en af hendes afdøde mands brødre eller en anden mand.

Jeg fortæller alt dette, fordi jeg nu igen kunne høre lyden fra de bange kameler, mens fuglene konstant fløj op og ned, som om de ikke rigtig vidste, hvor de ville være i sikkerhed.

Under middagen repeterede Ahmed for mig, hvor der var de bedste stier gennem wadien, han fortalte om vandhuller på fjerne steder og om de huler, vi kendte fra vores barndom.

»Det bliver ikke nemt for alle disse mennesker at komme væk hurtigt,« sagde han. »Mænd som dig, som passede dyr så dybt inde i ørkenen, da de var børn, kan hjælpe dem med at finde vej, hvis de vil.« Han bad mig ikke om at tage med, men han sagde samtidig, at jeg ikke bare skulle blive og risikere at blive dræbt – men jeg havde ikke noget gevær. Ahmed tænkte meget klart. Han havde sendt en anden af vores brødre til El Fasher, den sikreste by i det nordlige Darfur, som en slags forsikring for familien: Uanset hvad der skete, ville der stadig være én i live, som kunne hjælpe familiens overlevende kvinder og børn. Der kunne ikke blive tale om, at hele familien tog med ham, da der var mange dyr, der skulle passes.

Vi spiste kylling samme aften og de næste aftener. Vidunderlige kyllinger, som ellers blev gemt til særlige lejligheder. Alle i landsbyen spiste kylling en hel række af aftener.

Jeg lånte *jallabiya*-kjortler af Ahmed. Jeg havde ikke haft den slags løst tøj på i mange år, men nu var det meget behageligt at have det på – det var køligere end mine vestlige bukser. Man er altid i skygge i en kjortel. Jeg lånte en af Ahmeds kameler og så til dyrene ved vandhullerne. Jeg brugte pisken ganske let for at få lidt fart over feltet. I sandet kunne jeg se skyggen af den person, jeg kunne være blevet, hvis jeg ikke var rejst.

Ahmed fortalte mig, at nogle af de ældste nægtede at rejse. De var fast besluttede på at dø dér, hvor de havde boet hele deres liv. De ville ikke ydmyges og tvinges til at flygte fra deres hjem.

Jeg spurgte til vores forældre. Ahmed ville gerne have dem ud af landsbyen snart, og de var villige til at rejse.

Nogle familier var allerede rejst. Nogen få af dem var blevet kørt i bil til andre landsbyer, men de fleste af dem havde så mange børn, dyr og ejendele, at de var nødt til at gå.

Ligesom det var tilfældet for mange andre familier, var vores families dyr langt væk på steder, som kun vi kendte til.

Jeg tilbragte dagene med at hjælpe folk med at forberede sig til rejsen. Jeg kørte ud til de mere afsidesliggende hytter og opfordrede folk til at gøre sig klar til at rejse. Nogle af dem nægtede at rejse. De pegede rundt og sagde: »Vores oldeforældre ligger begravet derude, vores børn ligger herovre, så hvorfor skulle jeg ikke selv dø på dette sted?« Det er svært at argumentere mod den slags. Det betød, at vi var nødt til at koncentrere os om kvinder, børn og unge mænd og hjælpe dem i stedet for.

Kvinder gjorde deres børn klar til den lange rejse, og du

ved måske, hvor besværligt dét kan være, selv om denne situation måske var mere alvorlig end en hverdagssituation. Hvad skal vi tage med, hvad skal blive her – det var den slags svære valg, der skulle træffes.

En nat vågnede jeg af en meget livagtig drøm. Ahmed stod midt i landsbyen. To af de mænd, der kæmpede sammen med ham, stod og råbte, at han skulle løbe. Jeg råbte til dem fra bjergene, at de skulle skyde på dem, der angreb. *Lad være med at råbe af Ahmed*, råbte jeg, *skyd på angriberne derovre, derovre*, og jeg pegede, fordi jeg kunne se, at de sigtede på Ahmed. Men det var for sent, og Ahmed blev ramt af en kugle. *Hvorfor skød I ikke på angriberne?* råbte jeg, da jeg kom ned til mændene. *Hvorfor skød I dem ikke?* Men Ahmed var død, og måske døde jeg også.

Drømmen holdt mig vågen. Jeg gik ud af landsbyen og hen til bakken ved siden af. Jeg sad stadig i buskadset på bakken, da morgenen kom.

Jeg fik te til morgenmad i min fars hytte (mænd og koner har hver deres hytte, hvilket får ægteskaberne til at vare meget længe). Ahmed var der, og jeg kiggede på ham, som om han var død. Jeg kunne ikke fortælle ham om drømmen. Ahmed sagde til min far, at han skulle rejse ud af landsbyen lige efter morgenmaden og skulle tage resten af dyrene med sig ud af byen. Min far, som havde hørt skud om natten, var enig og tog af sted.

Omkring klokken ni gik jeg rundt i landsbyen for at se, hvordan folk havde det. Det var godt vejr, og regntiden lakkede mod enden. Fuglene sang, hvilket jeg tog som et tegn på, at vi ville være i sikkerhed i mindst en time endnu. Men så hørte jeg en mærkelig lyd, og jeg stoppede op for at lyt-

te ordentligt. Det var en dump, bankende lyd ligesom en tromme, og de dumpe drøn lød hurtigere og hurtigere. Så blev det pludselig helt tydeligt, at det var lyden af en helikopter, som nærmede sig. Jeg fik øje på to store, grønne helikoptere gennem trætoppene. De drejede skarpt ind over vores snævre wadi. Den bankende lyd kom først fra deres motorer, da de drejede skarpt, og derefter var det lyden af deres geværer, der skar gennem luften. Jeg vidste ikke, hvilken vej jeg skulle løbe, så jeg stod et øjeblik helt fastnaglet som en anden idiot og så, hvordan jorden inde i landsbyen stod ud til alle sider der, hvor kuglerne ramte.

Jeg så Ahmed løbe ud af sin indhegning med sit gevær i hånden. Min anden bror, Juma, fulgte efter. Juma er en stilfærdig, hårdtarbejdende mand. Jeg var ikke vant til at se ham så ophidset og med et gevær i hånden. Det så ud, som om Juma og Ahmed løb i takt til den bankende lyd. De løb hen imod udmundingen i den lille dal, hvor landsbyens forsvarere skulle komme fra. Deres rute førte helikopterne væk fra hytterne. Andre mænd kom nu løbende op til forhøjningerne på begge sider af landsbyen, dog primært fra øst, for at angribe de indtrængende soldater så langt nede i dalen som muligt.

»Kom nu, kom nu« råbte de til hinanden hen over den uafbrudte larm fra maskingeværerne. *Kata-tata.*

Kvinderne begyndte at råbe til deres børn, *af sted, af sted*, og alt i landsbyen bevægede sig i et inferno af larm og støv. Dyrene var storøjede af skræk, og æslerne skreg og brægede. Jeg kunne ikke se, hvor kuglerne ramte, men de små sangfugle fløj ned fra træerne, forvirrede og bange. De landede på mine skuldre og gemte sig i folderne på min kjor-

tel og mit sjal. Så så jeg, at de faldt døde til jorden, slået ihjel af larmen. Jeg løb hen til min mors hytte. Hun og min søster og min søsters børn var allerede på vej ud af byen, de løb hurtigt mellem hytterne for at komme i sikkerhed under træerne og bag den stenede wadi vest for landsbyen. Jeg befandt mig hurtigt i en gruppe af mænd, der bar på deres børn, satte børn op på æslerne, råbte til æslerne, og jeg fandt flere børn og deres mødre, som stod og græd hysterisk og tryglede børnene om at skynde sig.

»I må gerne græde, men I skal flytte jer samtidig, *kom nu*. I må få børnene over bag de træer og blive ved med at løbe – løb, løb, løb!«

100 mennesker havde allerede klogeligt forladt landsbyen i dagene op til angrebet, vi kæmpede nu for at få de resterende 150 personer ud. De ældre mennesker, der var indstillet på at tage af sted, havde mest brug for hjælp. Vi løb hele tiden tilbage for at hjælpe den næste, mens kuglerne slog revner i træerne og raketkasternes granater eksploderede i midten af landsbyen og antændte hytterne. Vi kiggede ind i de brændende hytter og bar dem, der ikke kunne gå selv. Det hele foregik langsomt og som i en drøm eller et mareridt.

Jeg er død, jeg er død, det var sådan her, jeg døde, det er ikke så slemt, tænkte jeg og var bange for at kigge ned på min krop, fordi der fløj for mange kugler rundt omkring mig, til at jeg stadig kunne være uskadt. Jeg løb videre og videre, bar folk hen til træerne og den stenede kløft, kiggede mig tilbage og håbede, at der ikke var flere, der skulle hjælpes. Men det var der, og jeg løb tilbage igen.

De små camouflagede Land Cruisere, som angriber-

ne kørte i, kom nu til syne i den lavtliggende del af landsbyen. Forsvarsgruppen havde flyttet sig hurtigt nok til at kunne stoppe dem dér og give os lidt mere tid. Forsvarsgrupper fra andre landsbyer havde hørt helikopterne og kom hen over bakkerne for at hjælpe. De sudanske regeringssoldater og janjaweed-soldaterne er grusomme, men de er ikke dumme, og de skyndte sig ikke ind i dalen blot for at blive klemmt inde der. Forsvarsgrupperne havde udtænkt en god plan.

Tunge maskingeværer skød ind i landsbyen på så lang afstand, at angriberne kun kunne skyde løs og håbe, at de ramte og dræbte folk uden at kunne se dem. Helikopterne skød mest på forsvarerne i den østlige del af landsbyen og ikke på de mennesker, der flygtede i vest. De ville helt sikkert komme efter os, når forsvarssoldaterne var blevet dræbt, så vi vidste, at vi var nødt til at blive ved med at løbe.

Vi drev folk op i bjergene i et kvarter eller tyve minutter, men det virkede, som om der gik flere timer. Vi var nødt til bare at fortsætte og fortsætte op ad stejle skråninger og videre til steder, hvor janjaweed-soldaterne ikke ville kunne følge efter.

Da vi flyttede de sidste ud af landsbyen, kunne jeg se janjaweed-soldaterne komme ind i byen på deres heste og skyde ind i hytterne. Alle undtagen forsvarsgrupperne var undsluppet på dette tidspunkt. Vi gemte os bag klipperne og kiggede et øjeblik på det, der foregik, før vi fortsatte og skyndede på dem, der gik bagerst for at holde farten oppe.

Det havde virkelig betalt sig for os, at vi havde været forberedt, for alle undtagen forsvarsgruppen var sluppet ud af

landsbyen. Jeg kiggede ned og fik ikke øje på lig af børn og kvinder i sandet eller mellem hytterne og træerne. Det var virkelig en god udsigt under omstændighederne.

Bag os kæmpede forsvarsgruppen bravt mod angriberne, men efter en time kunne vi høre skuddene ebbe ud. Til sidst blev der stille. Vi gik hele dagen og hele natten. Den hurtige march var hårdest for børnene og de gamle, der havde valgt at gå med, men den største frygt var, at helikoptererne ville komme tilbage og lede efter os, som de ofte gjorde efter et angreb.

Folk græd, mens de gik. De tænkte på alt det, de havde efterladt, og de græd over tabet af de mænd, der havde forsvaret landsbyen, og de gamle, der var blevet i byen. Vi kunne trøste nogle af drengene ved at fortælle dem, at de en dag ville kunne berette hele historien for deres børn, men der var intet, vi kunne sige, der kunne trøste pigerne og kvinderne, som helt havde mistet troen på fremtiden. Vores landsby var væk. Nogle af byens bedste mænd var blevet dræbt. Kvinderne havde al mulig grund til at græde, mens de gik over bjerget i lange, mørke rækker.

De overlevende mænd fra gruppen, der havde forsvaret landsbyen, indhentede os, da mørket faldt på. Min bror Juma var med, men jeg kunne ikke se Ahmed nogen steder. Juma så på mig med triste øjne, da han nærmede sig. Det var nok.

»Fatah,« sagde han. »Vores bror Ahmed er blevet dræbt. Måske ser vi ham snart.«

Vi omfavnede hinanden. Han fortalte mig, at de hårdt sårede befandt sig cirka tre timers rejse bag os, så kvinderne og børnene ikke kunne se dem. Det bliver betragtet som

uhøfligt, hvis en mand, som skal være stærk, viser sig for kvinder eller børn, når han er hårdt kvæstet.

Jeg havde inderst inde regnet med, at både Ahmed og Juma var blevet dræbt. Det var så godt at se Juma i live, men Ahmeds død ramte mig meget hårdt nu. Vi var nødt til at fortælle vores mor og søster, at han var død. De ville måske ikke kunne klare at høre det.

De stod stille og lyttede, da Juma og jeg overbragte dem nyheden. Hele den stjerneklare nat bad de til Gud om at give dem styrke.

Om morgenen og igen den følgende morgen kunne vi høre bombeangreb og helikoptere i det fjerne. Flere landsbyer blev ødelagt.

På tredjedagen af vores flugt kom vi til et vandhul, hvor nogle af vores folk ventede på os, heriblandt Far. Han passede på nogle af vores kameler og nogle andre dyr. Han havde allerede fået besked om Ahmeds død og var ældet meget på de ganske få dage.

Femten af os, de yngste mænd, besluttede sig for at ride tilbage til landsbyen på kameler for at begrave de døde og hente vores skjulte lagre af mad og tøj. Soldaterne havde formentlig taget alt det, de ville have, havde brændt byen ned og var taget videre. Vi var nødt til at begrave de døde, før de vilde hunde og sjakalerne fortærede ligene. Vi samlede nogle graveredskaber og red tilbage.

Stort set hele landsbyen var væk. Der var omkring 60 sortsvedne pletter tilbage der, hvor der engang havde været en hel verden af liv. Der steg stadig røg op fra karrene med hirse, mange madrasser og tæpper, dynger af træer og dele af hytterne, og vi kunne lugte røgen længe, før vi red ind i wadien.

Der lå 13 lig på jorden, de fleste af dem på den østlige side af landsbyen, hvor forsvaret var sat ind. De sudanske soldater og janjaweed-tropperne havde selvfølgelig fjernet deres egne dræbte, så de tretten døde var dels mænd fra landsbyen, dels dem der var kommet til for at hjælpe.

Jeg fandt Ahmed. Skaderne fra tunge maskingeværer og måske også raketkastere var så voldsomme, at jeg næsten ikke kunne kende ham, men det var Ahmed. Jeg gravede en grav på traditionel vis, så han kunne ligge på sin højre side med ansigtet vendt mod øst. Jeg lagde resterne af dette prægtige menneske i jorden for evigt.

»Farvel, Ahmed,« sagde jeg til ham. Og jeg knælede længe ved graven i stedet for at hjælpe de andre. Det støvre gnede.

Til sidst rejste jeg mig og gik hen for at hjælpe de andre.

Efter at vi havde indsamlet nogle af de skjulte lagre og læsset dem på kamelerne, gjorde vi klar til at tage af sted igen. Dybt nede i asken i de ulmende hytter lå der selvfølgelig knogler fra de gamle mennesker, der havde nægtet at tage flugten sammen med os, men vi kunne ikke gøre noget, før regnen havde skyllet asken væk, så vi kunne se knoglerne. De vilde dyr havde ingen interesse i de forkullede knogler.

Nogle få fugle sad i træerne og sang. Der var ikke ret mange, men dog nogle stykker. Nå ja, tænkte jeg ved mig selv, de kommer tilbage efterhånden, ligesom menneskene.

Lige nu var der dog kun aske og grave tilbage. Det havde engang været en god landsby.